

Напрями господарської діяльності у Службі безпеки України

Ю. В. Комиляй
пошукач Національної академії
Служби безпеки України

У статті проведений теоретико-правовий аналіз господарської діяльності та господарських правовідносин Служби безпеки України як органу державної влади. Надана спроба вказати на напрями господарської діяльності в Службі безпеки України, які є складовими внутрішньої організації її діяльності, як окремого правоохоронного органу, та на напрями, що покладені в основу належного забезпечення державної безпеки. Наведені ґрунтовні позиції щодо вдосконалення діючого господарського законодавства України.

Ключові слова: Служба безпеки України, господарська діяльність, учасник господарювання, організаційно-господарські повноваження.

В статье проведен теоретический правовой анализ хозяйственной деятельности и хозяйственных правоотношений Службы безопасности Украины как органа государственной власти. Дана попытка указать на направления хозяйственной деятельности в Службе безопасности Украины, которые являются составляющими внутренней организации ее деятельности, как отдельного правоохранительного органа, и направления, которые положены в основу надлежащего обеспечения государственной безопасности. Проведены основательные позиции усовершенствования действующего законодательства Украины.

Ключевые слова: Служба безопасности Украины, хозяйственная деятельность, участник хозяйствования, организационно-хозяйственные полномочия.

The article deals with theoretical and legal analysis of economic activities and economic legal relations of the Security Service of Ukraine as a body of state authority. There is given an attempt to specify the directions of economic activities within the Security Service of Ukraine, which are the internal structural components of its activity as a separate law enforcement body and the directions, being the basis of qualified state security provision. There are given thorough positions concerning the improvement of acting economic legislation of Ukraine.

Keywords: Security Service of Ukraine, economic activity, participant of economic activity, organizational and economic authorities.

В умовах розбудови України як суверенної, демократичної, незалежної та правової держави важливе місце займають проблеми належного забезпечення державної безпеки та бездоганного функціонування правоохоронних органів, їх взаємодія з іншими органами державної влади в сфері управління і керівництва. В цьому ракурсі дослідження господарської діяльності у Службі безпеки України є важливим та необхідним. Оскільки саме зміла організація господарювання – основа належного функціонування Служби безпеки України, що забезпечує спроможність виконувати нею завдання за призначенням.

Розкриваючи сутність господарської діяльності у Службі безпеки України, варто наголосити на важливих напрямках її здійснення, визначення яких є основним завданням нашого дослідження.

Вивченню проблематики господарської діяльності присвячені праці таких видатних вчених: у радянський період – С. І. Аскназія, Л. Гінцбург, К. А. Граве, Б. Д. Дубіновського, І. І. Жагілева, О. С. Йоффе, І. А. Ісаєва, С. М. Ландкофа, В. В. Лаптева, Л. Мінца, І. Г. Побірченка, С. І. Раєвича, Я. І. Рапопорта, П. І. Стучка, В. Шретера та ін., з часів проголошення незалежності України – О. А. Беяневич, О. М. Вінник, О. П. Віхрова, В. І. Коростеня, Т. М. Кравцової, В. К. Мамутова, О. О. Чувпила, В. С. Щербини та ін. Разом з тим, проблеми господарської діяльності у Службі безпеки України належним чином на сьогоднішній час не висвітлені. Це ще більше підкреслює актуальність обраної тематики.

Метою нашого дослідження є теоретико-правовий аналіз господарської діяльності та розкриття загальних напрямів її здійснення у Службі безпеки України.

Для більш якісного розуміння проблематики наведемо деякі теоретичні визначення господарської діяльності, що надані сучасними відомими науковцями в галузі господарського права.

Господарська діяльність – це така суспільно-корисна діяльність суб'єктів господарювання щодо виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою їх реалізації за плату (як товару), що ґрунтується на поєднанні приватних і публічних інтересів, здійснюється професійно та зазнає значного регулювання з метою соціального спрямування економіки [1, с. 10].

Господарська діяльність розглядається як суспільно-корисна діяльність членів суспільства, їх спілок (об'єднань) щодо виготовлення продукції, виконання робіт [2, с. 7].

Господарська діяльність – це діяльність насамперед у сфері матеріального виробництва, пов'язана з організації

єю використання майна з метою виготовлення і реалізації продукції, виконання робіт та надання послуг [3, с. 18].

Узагальнюючи наведені визначення господарської діяльності, варто зауважити, що згадані автори уособлюють значення господарської діяльності зі сферою матеріального виробництва. Але концепція господарського права значно ширша і не обмежується лише виробленням продукції, виконанням робіт, наданням послуг та іншими заходами матеріального достатку.

Одна із таких специфічних сфер – це здійснення господарської діяльності у Службі безпеки України, оскільки вона не охоплюється матеріальним виробництвом і є другорядною (допоміжною) складовою забезпечення національної безпеки держави.

Недосконалість висвітлення концепції господарського права також вбачається і на нормативно-правовому рівні регулювання господарської діяльності. Наведено це на прикладах аналізу нормативно-правового регулювання господарської діяльності у Службі безпеки України.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. зі змінами [4], Служба безпеки України – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. Як будь-яка організація, з метою реалізації своїх функцій, Служба безпеки України має матеріально-технічні засоби, фінансові ресурси, а її працівники та військовослужбовці повинні бути соціально захищені з боку держави. За ст. 18 Закону України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. [4] заходи матеріально-технічного та соціально-побутового забезпечення Служби безпеки України здійснюються Кабінетом Міністрів України за рахунок коштів державного бюджету.

Служба безпеки України має адміністративні приміщення та інші споруди, об'єкти охорони здоров'я, навчального, науково-дослідного, господарського та соціально-культурного призначення, відомчий житловий фонд. Керівництва та управління майном, закріпленим за Службою безпеки України як органу державної влади, здійснюється на підставі права оперативного управління.

Умова забезпечення державної безпеки – це провідна функція держави, але за своєю сутністю не є матеріальним виробництвом чи сферою послуг для населення. Проте об'єкти та споруди, інші матеріальні засоби, що належать Службі безпеки України, потребують належного їх отримання структурними підрозділами, подальшого розподілу та утримання і правильного використання, оскільки це є основою функціонування Служби безпеки України та спроможності виконання нею завдань за призначенням. Ці заходи неможливі без чіткої організації ведення господарства, здійснення договірної, претензійно-позовної та рекламаційної роботи й інших складових господарської діяльності. Здійснюючи таку діяльність, Служба безпеки України має бути визнана як певний учасник відносин у сфері господарювання.

Проаналізуємо на нормативному рівні ознаки Служби безпеки України як учасника господарської діяльності. Стаття 2 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. зі змінами [5] (далі – ГКУ) зазначає, що учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Під органом держави розуміють одну особу чи організовану групу посадових осіб і державних службовців, що володіють юридично визначеною державно-владною компетенцією для виконання завдань і функцій держави. [6, с. 135]. Служба безпеки України є державним правоохоронним органом спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України, і як орган державної влади є учасником відносин у сфері господарювання. Варто вказати на чітке виокремлення на нормативно правовому рівні те, що вона є безпосередньо учасником відносин у сфері господарювання, але не є суб'єктом господарської діяльності, і це суттєво. Як орган державної влади Служба безпеки України має свою компетенцію, як правильно вказує В. С. Щербина, господарська компетенція є визначальною ознакою, що характеризує правовий статус суб'єкта господарського права [7, с. 7].

В основному, органи державної влади здійснюють управління господарською діяльністю, і, як слушно зазначено, це управління здійснюється з метою забезпечення балансу між приватними інтересами підприємців і публічними інтересами [8, с. 7]. Служба безпеки України як орган державної влади наділена своєю специфічною компетенцією як учасник господарювання, що відноситься до сфери організаційно-господарських повноважень, серед яких:

1. Надання ліцензії на провадження господарської діяльності з впровадження, ввезення, вивезення голографічних захисних елементів. Надання ліцензії суб'єктам господарювання здійснюється у відповідності до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з впровадження, ввезення, вивезення голографічних захисних елементів, затверджених наказом Державного комітету України з питань регуляторної політи-

ки та підприємництва, Служби безпеки України від 08.04.2003 р. № 42/132. Пункт 1.3. цього наказу зазначає, що орган ліцензування, який здійснює ліцензування господарської діяльності з голографічного захисту, є Служба безпеки України [9].

2. Надання ліцензії на провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації. Надання ліцензії здійснюється у відповідності до наказу Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Служби безпеки України від 10.10.2006 р. № 92/669 «Про надання ліцензії на провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації». Відповідно до п. 2.1. видача, переоформлення, анулювання ліцензій, видача дублікатів ліцензій, прийняття рішень про визнання ліцензій недійсними, формування і ведення ліцензійних справ, здійснення контролю за додержанням ліцензіатами Ліцензійних умов, анулювання ліцензій здійснюються Службою безпеки України [10].

3. Повноваження щодо контролю, який здійснюється у формі інформаційно-аналітичної роботи в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України, що пов'язана із забезпеченням національної безпеки України [4, ст. 24], в тому числі і забезпечення економічної безпеки.

Вищевказані напрями господарської діяльності здійснюються Службою безпеки України як органу державної влади і відносяться до організаційно-управлінських відносин. Також у Службі безпеки України здійснюється і внутрішньогосподарська діяльність, яка має свої особливості при здійсненні стосовно її суб'єктного складу.

Необхідно зазначити, що як орган державної влади Служба безпеки України на підставі ст. 2 ГКУ [5] є учасником відносин у сфері господарювання, який наділений господарською компетенцією. Та у відповідності до ст. 8 ГКУ [5] не є суб'єктом господарювання. Але структурні підрозділи Служби безпеки України, маючи статус суб'єктів господарювання, здійснюють господарську діяльність у Службі безпеки України. Надамо деякі міркування щодо статусу цих суб'єктів.

Нами вже зазначено, що поняття господарської діяльності, надане науковцями, в галузі господарського права на сьогодні не є досконалим, оскільки не дає відповіді на поставлені питання щодо чіткого відмежування суб'єктів господарювання від інших учасників господарської діяльності. З метою дослідження сутності суб'єктів господарювання Служби безпеки України, як учасника господарської діяльності, звернемося до законодавства та спробуємо проаналізувати нормативно-правове визначення господарської діяльності.

Стаття 3. ГКУ [5] дає загальне визначення господарської діяльності, під якою розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Разом з тим, ГКУ виокремлює господарську діяльність з метою одержання прибутку і без

такої мети (некомерційну господарську діяльність).

Варто наголосити на тому, що визначення господарської діяльності, надане ГКУ, детально вказує на напрямки її здійснення, до яких відносяться такі складові суспільного виробництва, як: виготовлення та реалізація продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру за наявності цінової визначеності. Сутність зазначених напрямків розкриває лише ознаки матеріального виробництва, що характерні для виробничого сектору економіки та підприємництва.

На жаль, не надано поняття господарської діяльності учасників відносин у сфері господарювання, які не мають статусу суб'єктів господарювання та не здійснюють некомерційну господарську діяльність.

Проте у ч. 3 ст. 3 ГКУ [5] зазначено, що діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання, є господарчим забезпеченням діяльності негосподарюючих суб'єктів. В подальшому у ГКУ поняття господарчого забезпечення діяльності не господарюючих суб'єктів не використовується [11, с. 59–60]. А це ускладнює подальше дослідження правового статусу суб'єктів щодо здійснення господарчого забезпечення негосподарюючих суб'єктів, і Служби безпеки України також, як органу державної влади.

Отже, одним із видів діяльності в Службі безпеки України є господарче забезпечення, яке спрямоване на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов її функціонування. Але яку сферу діяльності господарче забезпечення охоплює? На це питання ГКУ відносно органів державної

влади чіткої відповіді не дає, а лише відповідно до ч. 4 ст. 3 ГКУ [5] вказує, що сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. Останні за своїм змістом є господарськими правовідносинами і відносяться до окремого інституту господарського права. ГКУ, надаючи визначення цих сфер правовідносин, не розкриває діяльність негосподарюючих суб'єктів щодо створення та підтримання необхідних умов свого функціонування за участю або без участі суб'єктів господарювання.

На наш погляд, в ст. 3 ГКУ [5] нормотворчий орган не досить вдало поєднав два інститути господарського права, до яких відноситься розуміння предмета права (надаючи визначення господарської діяльності) та інститут господарських правових відносин, не розкриваючи особливостей безпосереднього механізму регулювання цих господарських відносин.

Продовжуючи аналіз господарських відносин, наголошуємо, що внутрішньогосподарські відносини, які складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами [5, ч. 7 ст. 3] можна віднести до сфери діяльності у Службі безпеки України, оскільки внутрішньогосподарські відносини здійснюються всіма учасниками відносин у сфері господарювання.

І знову, досліджуючи напрямки господарської діяльності у Службі безпеки України, стикаємось із неповною дефініцією деяких визначень. Оскільки, як тлумачити внутрішньогосподарську сферу, якщо вона охоплює лише відносини суб'єктів господарювання, не вказуючи на учасників відносин у сфері господарювання, які є негосподарюючими суб'єктами, та не розкриваючи статусу

цих суб'єктів в ГКУ? Але ж, разом з тим, внутрішня господарська діяльність в органах державної влади існує.

Надамо спробу розкрити напрями господарської діяльності у Службі безпеки України, аналізуючи її повноваження та структуру.

Повноваження Служби безпеки України, що визначені в 4 розділі Закону України «Про Службу безпеки України» [4], не передбачають прав на здійснення господарської діяльності з метою отримання прибутку, але ч. 9, ч. 10 ст. 25 Закону України «Про службу безпеки України» [4] вказує на наявність особливого порядку ведення договірної роботи в сфері співробітництва з громадянами України та іншими особами, а також на користування службовими приміщеннями підприємств, установ, організацій, військових частин, житловими та іншими приміщеннями громадян. Саме такі напрями характеризують ведення господарської діяльності в Службі безпеки України.

Звернемо увагу на те, що відповідно до ст. 19 Закону України «Про Службу безпеки України» [4] кадри Служби безпеки України складають: співробітники-військовослужбовці, працівники, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, а також військовослужбовці строкової служби.

Умови і порядок виконання своїх обов'язків співробітниками-військовослужбовцями Служби безпеки України визначаються укладеним договором (контрактом). На них, а також на військовослужбовців строкової служби, поширюється порядок проходження військової служби у Збройних Силах України, визначений законодавством (ст. 20 Закону України «Про Службу безпеки України» [4]).

Під час проходження військової служби військовослужбовці Служби безпеки України керуються Статутом внутрішньої

служби Збройних Сил України (Частина четверта вступу Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, затверджений Законом України від 24.03.1999 р. зі змінами [12]).

Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України визначено обов'язки посадових осіб щодо належного використання, дотримання стану і збереження, боеприпасів, бойової та іншої техніки, пального і матеріальних засобів з метою всебічного забезпечення військової частини [12, ст. 58]. Відповідні обов'язки закріплені за: командиром взводу [12, ст. ст. 119, 120], командиром роти [12, ст. ст. 111, 112], командиром батальйону [11, ст. ст. 101, 102], командиром полку [12, ст. ст. 66, 67] та іншими командирами (начальниками), які забезпечують діяльність військової частини. Це і є одним із напрямів внутрішньогосподарської діяльності. Від упорядкування ведення посадовими особами внутрішнього господарства, або внутрішньої господарської діяльності залежить належне виконання Службою безпеки України завдань за призначенням.

Виходячи із викладеного, можна зробити висновки, що Служба безпеки України як орган державної влади є учасником відносин у сфері господарювання, який наділений господарською компетенцією. Служба безпеки України не є суб'єктом господарювання і не може здійснювати некомерційну господарську діяльність.

Як орган державної влади Служба безпеки України здійснює організаційно-господарські повноваження, до яких належить ліцензування певних видів господарської діяльності, контроль у формі інформаційно-аналітичної роботи в інтересах забезпечення економічної безпеки, як невід'ємної складової національної безпеки держави.

Внутрішньогосподарська діяльність в Службі безпеки України полягає у діяльності щодо:

– користування службовими приміщеннями підприємств, установ, організацій, військових частин, житловими та іншими приміщеннями громадян;

– ведення посадовими особами внутрішнього господарства;

– інше господарче забезпечення, яке спрямовано на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов функціонування.

Особливим видом господарської діяльності, що спрямована на забезпечення реалізації функцій Служби безпеки України, ми визначаємо ведення договірної роботи в сфері співробітництва з громадянами України та іншими особами.

Запропоновані результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі і взяті за основу щодо визначення господарської діяльності у військових формуваннях та інших правоохоронних органах України. На майбутнє, вважаємо за доцільне виокремити один із напрямів господарської діяльності в сфері забезпечення національної безпеки, запровадження якого покласти на Службу безпеки України. Відповідне надасть можливість зосередити увагу науковців та посадових осіб щодо розробки нових сучасних методів, засобів та завдань структурним підрозділам саме у цій сфері забезпечення безпеки.

Література

1. *Вінник О. М.* Господарське право: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / [О. М. Вінник]. – [2-ге вид., змін. та доп.]. – К.: Правова єдність, 2009. – 766 с.
2. *Щербина В. С.* Господарське право: підруч. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 656 с.
3. *Хозяйственное право: учеб.* / В. К. Мамутов, Г. А. Знаменский, К. С. Хахулин и др. ; Под ред. Мамутова В. К. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 912 с.
4. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. зі змінами.
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. зі змінами.
6. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права (енциклопед. курс): підруч. – Харків, 2006. – 776 с.
7. *Щербина В. С.* Суб'єкти господарського права: монографія / В. С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.
8. *Кравець І. М.* Правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2008. – 16 с.
9. Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва Служби безпеки України від 08.04.2003 р. № 42/132 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з впровадження, ввезення, вивезення голографічних захисних елементів».
10. Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Служби безпеки України від 10.10.2006 р. № 92/669 «Про надання ліцензії на провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації».
11. Проблемні питання у застосуванні Цивільного і Господарських кодексів України / Під ред. Яреми А. Г., Ротаня В. Г. – К.: Реферат, 2005. – 336 с.
12. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, затверджений Законом України від 24 березня 1999 р. зі змінами.